

Tre elvenamn i Nord-Østerdal og Sør-Trøndelag

Det ser ut til å vera aukande interesse for å finne ut kva gamle namn i landskapet rundt oss betyr og kva namna kjem av. Vi lever oss meir inn i naturen og skjønar sambengar betre når vi forstår kva namna tyder. Elvane er noko av det mest levande i naturen, og elvenamna er ofte av dei eldste namna vi har. Her er ein freistnad på å finne same tyding av tre elvenamn i Nord-Østerdal og Sør-Trøndelag.

Holta (med dialektuttala ø:rtā, tostavings tonelag) i Singsås, kjem frå *Holtsjøen* (ø:rt-sjøen)

Holda (med dialektuttala hørda, einstavings tonelag) i Haltdalen, kjem frå *Holdsjøen* (hørd-sjøen).

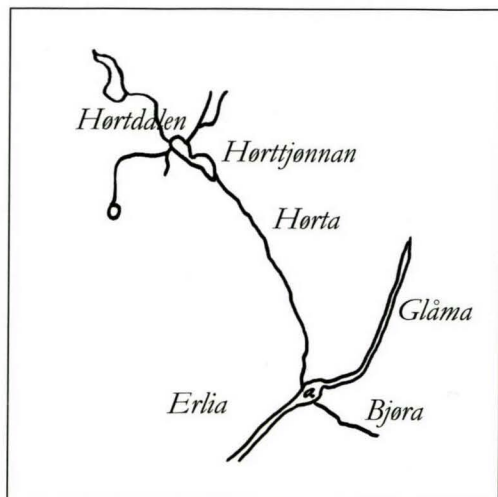
Horta, *Hulta* i Tolga (med dialektuttala hørda i Tolga, hørta i Os tostavings tonelag), kjem frå *Hørttjønnan*, *Hulttjønnan* (hørd-tjønnan, hørt-tjønnan)

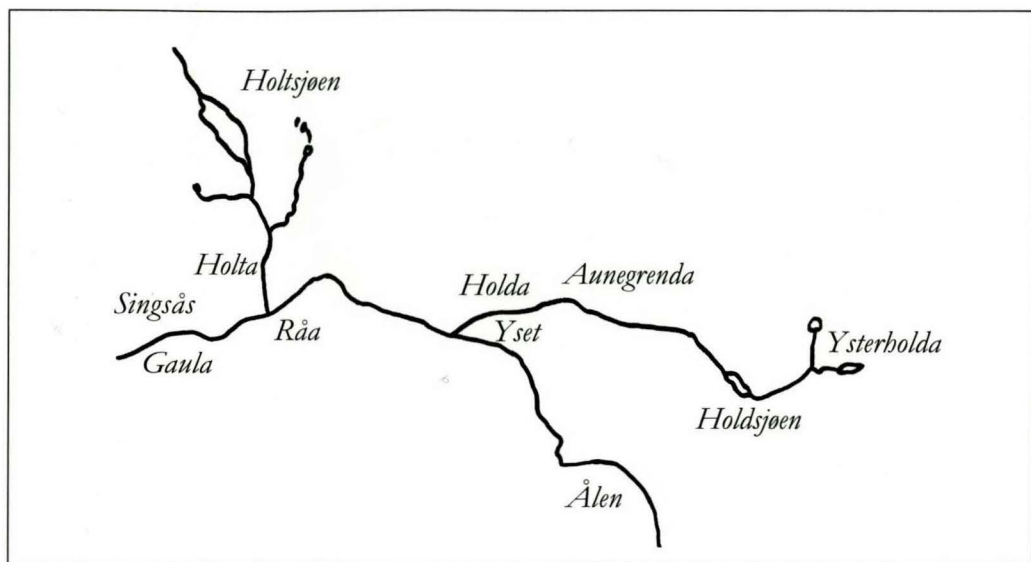
Det ser ut til å vera ein samanheng i alle desse namna. Det er rimeleg å re-

kne med at elvenamna er eldst, og at sjønamna er laga i tilhøve til elvenamna. Det heiter «Hørda» og ikkje «Hørd-sjøelva» som det ville ha heitt om sjønamnet var eldst.

Holta (ø:rtā) i Singsås er ei sideelv til Gaula, 22 km lang. Ho kjem frå sørhallet av Reinsfjellet, går mot sør gjennom Holtsjøen (ø:rt-sjøen), 6 km lang, 7,4 kvadratkilometer stor, 542 m.o.h. og går gjennom ein open dal med store myrar, til slutt med sterkt fall ned i Gaula ved Råa 198 m.o.h. Etter Vigdis Foros, oppvaksen i Singsås, er uttala «ø:rtā», gå oppåt «ø:rtem» for å bade, (dativ fleirtal fordi elva deler seg ved utløpet). Sjønamnet blir uttal ø:rt-sjøen. (Lydskrifta er berre tilnærma; ø-lyden er den mørke lyden mellom ø og o som i dialektuttala av «dau sau», «øl i luften» øl uttala med med tjukk l, betyr varme), osv. «rt» »lb» er som i «fælb», «svart», »svalb», «stort» osv.)

Holda (hørda) i Haltdalen, 34 km lang, kjem frå ei lita tjønn, 1118 m.o.h. mellom Rypkleppen og Kjøliskarven, og heiter da Ysterholda (ysterhørda), går mot vest i ein boge sør om Holdsjøskarven ut

i Holdsjøen, 2 km lang, 840 m.o.h. og renn gjennom ein stor seterdal og gjennom Aunegrenda og renn så ut i Gaula ved Gåre. I Holda ved Raubergfossen vart Holtålen elektrisitetsverk bygd i 1938.

I «Norsk stadnamleksikon» står det: «Holta i Singsås (ørta) og (hørta) i Haltdalen (hørda) sideelv til Gaula i Holtålen/Midtre Gauldal kommune, Sør-Trøndelag. Mangelen på eldre skriftformer og den store variasjonen i uttale gjer det vanskeleg både å normalisere og tolke dette namnet. I Ringsaker kommune, Hedmark, er ei elv Mysuholta (NE s. 105-107). Jf. - Haltdalen.

«Haltdalen (halt`da`rn) bygd (kommune til 1970),jb.st. og tlf. i Holtålen kommune, Sør-Trøndelag. Innb. eldre halt-døl, yngre halt-daling. «i Holdtdale» 1345. Må ha namn etter - Holta, ei stor sideelv til Gaula. Om samanhengen her seier Rygh; «Det er dog besynderligt, at hele Bygden skal have faaet Navn efter denne Sidedal som kun har en ringe Del av Befolkningen og dertil sandsynlig først forholdsvis

sent er bleven ryddet. Dertil kommer, at Elvenavnet udtales Haalda eller Hølda (med enst. Tone og «tykt» l, hvilket også gjør det vanskelig at forklare Bygdenavnet deraf» (NG XIV s 220). I skrift er brukt former som «Holtålen» frå slutten av mellomalderen, truleg påverka av namnet på grannebygda, - Ålen eller Åla. Denne skrift- og administrasjonsforma er no teken opp som kommunenamn (-Holtålen). JS»

(Lydskrifta er her også berre tilnærma. Hørda har ø-lyd som i dialektuttala av «gølv», «følk» «tølv», rd som i «sporde», «smorde», «skjølde», fortid av å spørja, å smørja, å skylja. Opplyst av Marie Bakås, Ålen.)

Hørta, Hulta, (hørda, same dialektlydar i Tolga som i Haltdalen, Ålen, men med tostavings tonelag, hørta er dialektuttala i Os) kjem frå *Hørt-tjønnan*, *Hultjønnan* (hørd-tjønnan, hørt-tjønnan) i grenselandet mellom Tolga og Os og renn gjennom flatt myrlende og ut i Glåma nord for grenda Erlia. I ein artik-

Kløving til Holtsjøen i Singsås. Holta krysses nedenfor Holtsjøen. Bildet er hentet fra boka Glimt i ord og bilder, fra vår nære fortid II. 1994.

kel i Austlandsmål 1974 har eg prøvd å tolke namnet etter gammalnorsk hogld - reipkroken - elva som renn i mange kroker og svingar. Det er ei detaljforklaring av det som Sophus Bugge foreslår for Holta i Haltdalen i Norske Elvenavne, side 105. Det finst inga eldre skriftform enn «Hultdalen» frå 1686 i ei skyldsetting.

Kva er så felles for desse namna?

Dei har ei nokolunde lik uttale om vi ser bort frå den manglande «h» i framlyd i Singsås. No er denne «h» ein svak lyd, eit pust, som stundom kan falle bort slik som i «halvemåls-målføra». «Hamle» ro baklengs heiter til dømes i Hemsedal «amle». Vi trur derfor at «h» kan ha vore med i grunnordet i Singsås også. Målføra i desse «grannebygdene» er midt i tjukk-l-området og er elles nokså like på mange vis.

Når Tolga og Haltdalen har uttale med «d», «hørda» medan Singsås og Os har uttale med «t» «ørta-hørta», er ikkje det nokon uvanleg skilnad mellom målføre, til dømes uttale av ordet for byll «børde», «børte», har «kjørt», har «kjörd».

Reknar vi med eit grunnord med tjukk l «hulda», kjem vi til

gno. pret.pts. «huld» av verbet hylja som tyder skjule, løyne, med den vanlege hokjønnsendinga på elvenamn. Der dette verbet finst i tjukk-l-området blir preteritum partisipp «huld» uttala hurd. Eg har hørt dialektuttala hurdra (huldra) i Nord-Fron i Gudbrandsdalen. Eit parallelt ord er dylja med pret.pts. duld, uttala dørd, durt eller dørt. Det same systemet med tjukk l føre d finn vi att i verb-bøying i preteritum og preteritum partisipp av verb med rotutlyd på l som i velja, telja osv.

Overgangen frå u eller o til ein mørk ø-lyd føre tjukk l er vanleg i desse målføra til dømes: golv-gølv, folk-følk osv.

Eit vanskeleg problem er om namnet Haltdalen (hailtdarn) kan reknast med her. Den eldste skriftforma er «i Holdtdale» 1345. Denne skriftforma tyder på at det gjev att ei uttale med tunn l i dette året da vi elles trur tjukk l var vanleg i tjukk-l-området. Kan det vera nokon grunn til at namnet Haltdalen kan ha halde på tunn l medan elvenamnet har

fått uttala «hørda» som viser tjukk l? Kan det vera mogleg at namneforma Haltdalen har stått att med ei ekstra gammaldags uttale som har halde seg etter at elvenamnet har fått uttale med tjukk l? Vokalen a i den noverande uttala av Haltdalen er også vanskeleg å forklare, om han da ikkje rett og slett er utjamna etter a-en i dalen.

Det verkar likevel urimeleg å tru at namnet Haltdalen kan tyde noko anna enn dalen der elva Holta (hørda) renn igjennom.

Kan vi finne eksempel på liknande namn andre stader i landet?

Kåre Hoel har i boka «*Studier over bustadnavn fra Østfold*» Universitetsforlaget 1985, side 98, ein artikkel om gardsnamnet Hul som han meiner har namnet sitt etter Huls-elva med betydninga «den skjulte, tildekkede, lite synlige» som «skulle passe godt som elvenavn, om ei elv med nedgravd leie og tett med trær og kratt langs breddene.»

Hørta (Hulta) i Tolga. Bildet er teke ein snau kilometer nedafor utløpet av Hørt-tjønnan. Midt i bildet ser vi så vidt den "bulde", den skjulte elva som navnet truleg betyr.

Finst det andre elvar i landet vårt som har namn som tyder noko som er skjult eller bortgjømt?

Øverst i Folldalen kjem Daggdylju frå sørvest og renn gjennom Daggdyljudalen, forbi Daggdyljuøyi og ut i Folla. Etter Sophus Bugge i Norske elvenavne s 27; «Navnet hentyder måske til skjult Løb». Kåre Hoel i «*Studier over bustadnavn fra Østfold*» nemner også blant andre Blindåa i Bindalen (NE side 19), og Løynebekken i Bruvik etter Per Hovda *Norske elvenamn* side 75.

Høver namna med landskapet?

Om vi no trur at desse tre elvenamna kjem av «hulda» den hulde, skjulte, løynde elva, er det da rimeleg at forfedrane våre fann slike karakteristiske trekk ved desse elvane at namna høvde?

Om vi tek først den elva, som eg kjenner best, *Hørta, Hulta* (hørda) i Tolga, så renn ho frå *Hørt-tjønnan* (hørd-tjønnan)

i flatt myrlende med mange svingar og høge landtorver til ho kjem utover mot elvedalen der Glåma renn. Like ovafor riksvegen ligg restar etter Lensmannssaga ved eit fossestryk. Så renn ho ned i Glåma ved Erliøyan der Bjøra kjem ut i Glåma frå motsett side.

Det er vel helst den øvre delen av denne bortimot fire kilometer lange elva som best svarar til ein karakteristikk på ei elv som skjuler seg innunder høge landtorver i eit elles flatt myrlandskap.

Holta (ø:rta) i Singsås går gjennom ein open, flat dal med store myrar og til slutt med sterkt fall ned mot Gaula. Her er same karakteristikken som *Hørta*, *Hulta* (hørda) i Tolga - flate myrar og til slutt fall ned mot hovudelva.

Om vi festar oss mest med dei flate myrane, så veit vi alle som har jakta, leitt etter sau eller berre vore vanlege fotvandrara, at i slikt landskap er det vanskelig på litt avstand å veta nøyaktig kor elva er. Elva er huld, skjult, bortgjømt. På denne delen av elva høver namnet godt.

Kva så med *Holta* (hørda) i Halt-dalen? Høver namnet her? Denne elva renn gjennom ein stor seterdal, renn gjennom Aunegrendene og til slutt ned til hovudelva med såpass fall at det er bygd kraftverk. Når elva går gjennom ein lang seterdal og store jordbruksgrander, må

ein kanskje rekne med at i namnelagingstida var det så tett skog og kratt på slik god bonitet at elva vart borte av syne. Elva vart huld, skjult. Namnet høver her også.

Konklusjon

Dei to elvane *Holta* (ø:rta), *Holda* (hørda) som er tilløp til Gaula i Singsås og i Halt-dalen, og den mindre elva *Hørta*, *Hulta* (hørda) som er tilløp til Glåma i Tolga, ville på gammalnorsk ha heitt *Hulda* med tydinga den hulde, den skjulte, den bortgjømte elva.

Kjelder:

Jørn Sandnes og Ola Stemshaug 1997. Norsk stadnamleksikon Det norske samlaget.

Kåre Hoel 1985. Studier over bustadnavn fra Østfold Universitetsforlaget.

Norsk allkunnebok Fonna Forlag.

Oluf Rygh 1904. Norske elvenavne.

Per Hovda 1966. Norske elvenamn Universitetsforlaget.

Aktuelle kartblad over områda.

Adresse:

Trygve Nettet, Tynset